

УДК 821.161.2.09

Л.К. ОЛЯНДЕР,
*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри слов'янської філології
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк)*

МЕМУАРНІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ ЄВГЕНА СВЕРСТЮКА: ОСОБИСТІТЬ У ПРОТИБОРСТВІ З НЕЛЮДСЬКІСТЮ

Розкрито – в тому числі й на такому рівні твору, як текст, – специфічний метод Є. Сверстюка, завдяки якому згаданий письменником навіть начебто буденний факт із особистого життя набуває ознак нищівного аргументу проти тоталітарної системи. Охарактеризовано ефективність поетики письменника, що служить пробудженню людини в людині. Вказано на те, що одним із наскрізних мотивів в есеях Є. Сверстюка, який спирається і на власний життєвий досвід, є мотив збереження людиною *честі імені* та *честі свого народу*. Проаналізовано інтертекстуальну природу заголовка есе «Поле честі», який спрямовує думки читача в підтекст, до віршів Лесі Українки «Якби вся кров моя» і «О, як тяжко тим шляхом ходити...» та ін. Доведено, що в умовах тоталітарного режиму така організація підтексту була єдиною можливістю вказати шлях до правди. Акцентовано увагу на тому, що в книзі Є. Сверстюка «Не мир, а меч» концепт *честь людини / честь нації* цементує всі есеї у нерозривну цілісність, яку треба взяти за єдиний *гіпертекст*. Визначено ключову позицію есе «Василь Стус. Міра присутності» і «Батько» в системі художнього цілого як таких, у яких подано національний український характер і менталітет.

Ключові слова: інтенції, інтертекстуальність, життєтворчість, мемуарні мотиви, наратор, поетика, поле честі, твір, текст, підтекст, честь.

*«Цінності наскрізь матеріалізовані,
а вартість сьогодішнього “кайфу” важить
більше за вартість цілого корабля, на якому пливемо».
Євген Сверстюк. На полі честі*

*Господи, гніву пречистого
прошу – не май за зле.
Де не стоятиму – вистою.
Спасибі за те, що мале
людське життя, хоч надією
довожу його в віки.
Думою тугу розвіюю,
щоб був я завжди такий,
яким мене мати вродила
і благословила в світи.
І добре, що не зуміла
мене від біди вберігти.
Василь Стус. Господи, гніву пречистого*

*Учителем моим был один хороший человек –
А.Ф. Козловский, оператор.
Это был старый человек из Ленинграда.
Он мне говорил: «Я тебе, Сашко, даю одно золотое правило:
не иди на компромисс ... Пойдешь на компромисс
на пять копеек – он вырастет в сто рублей,
и ты не будешь знать, как его расхлебать».
Этого правила я придерживаюсь до сих пор и,
по-видимому, буду придерживаться всю жизнь.
Александр Довженко. За большое киноискусство*

Завершився земний шлях великого українця, лауреата Шевченківської премії – Євгена Сверстюка (13 грудня 1928 – 1 грудня 2014), яскравого письменника, філософа, дисидента, літературознавця, суспільного діяча, засновника і головного редактора православно-християнської газети «Наша віра», Президента українського ПЕН-клубу, і настав час заглибитися в його доробок, взятий уже за єдиний гіпертекст, цілісність якого ґрунтується на шляхетній меті його життєтворчості і життєдіяльності – служіння рідній Україні й боротьбі за людину в людині. Це величезне і відповідальне завдання не може бути вирішене за одну мить. І хоча дослідники неодноразово зверталися до творів Є. Сверстюка, знявши в своїх рецепціях перший шар їхніх смислів – певною мірою це вже проаналізовано Г. Кушнір (див. детально: [2]) – головне і багатоаспектне осмислення текстів письменника ще попереду. Одним із першочергових завдань стає завдання осмислення сверстюківського стилю, майстерності письменника. Передусім ідеться про смислотворчу і функціональну роль мемуарних мотивів у його творах. Ось чому мета статті полягає в тому, щоб, розкриваючи – в тому числі й на такому рівні твору, як текст, – специфічний метод Є. Сверстюка, завдяки якому згаданий письменником навіть начебто буденний факт із особистого життя набуває ознак нищівного аргументу проти тоталітарної системи, охарактеризувати ефективність його поезики, що служить пробудженню людини в людині.

Треба зауважити, що аналіз сверстюківських творів спирається на термінологічне визначення поняття *тексту*, дане Р. Гром'яком у 2006 р.:

«Текст – один з компонентів (рівнів) літературно-художнього твору. <...> ...бінарна опозиція твір / текст (як явища, поняття і терміни) має структурно-функціональний характер» [1, с. 270].

Одним із наскрізних мотивів в есеях Є. Сверстюка, що спирається і на власний життєвий досвід письменника, є мотив збереження людиною *честі імені*, яка зобов'язана за будь-яких умов залишатися вірною самій собі. Проте – це лише принциповий, але все ж таки тільки один бік справи. Повної своєї ваги він набуває тоді, коли потреба відстоювання власної особистості тісно пов'язується з потребою відстоювати *честь* свого народу. Особливість історичних умов для українця полягала в тому, що, відстоюючи право бути *завжди таким, яким його народила мати*, він відстоював тим самим і гідність нації. І навпаки, поступаючись народними інтересами, людина ганьбила і свою *честь*. І, якщо взяти книгу Є. Сверстюка «Не мир, а меч», де концепт *честь людини / честь нації* цементує всі есеї у нерозривну цілісність, за єдиний *гіпертекст*, то стане очевидним, що кожен з його есеїв, – чи то «Панове, де ваші шпаги?», «На полі честі», «Про національну честь», «Постать Стуса над плином часу», «Батько», «Хто є хто на службі народу?» або гострий памфлет «Найбільша геополітична катастрофа ХХ століття» та ін., – завершений сам по собі, водночас є *структуро- і смислотворчим елементом* твору. Зв'язок таких *есе-елементів* служить всебічному висвітленню послідовно гуманістичної концепції письменника, чій творині набагато глибше – завдяки яскраво зображеним картинам і характеристам – охоплюють життя, світ і людину в ньому, ніж звичайна традиційна публіцистика, бо вони позбавлені прямолінійності й одноплановості, мають глибинний підтекст, що пробуджує творчі потенції реципієнта, спонукаючи його на різноманітні інтенції. Як філософ, письменник і громадянин Є. Сверстюк, виходячи з того, що людська особистість акумулює в собі менталітет свого народу, доводить, в тому числі і біографічними епізодами, тобто пережитим і вистражданим, що важкий – бо в кризових ситуаціях потребує жертвності – життєтворчий вибір людини полягає в межах парадигми *честь – безчестя*.

Втрата *честі імені* в концепції людини в Є. Сверстюка, як і у М. Руденка, означає й втрату в собі людської гідності і всіх ознак особистості. Така людина стає гвинтиком у системі, звичайним – незалежно від щабля посади – функціонером, що виконує чужу волю. Сам по собі такий функціонер був *Ніхто й Ніщо*, якому системою – в межах його повноважень – дозволялося знущатися з людини і душити прояви нестандартного мислення. У поезії обох письменників це явище виражено емоційно в сатиричних тонах. Насамперед такий персонаж в їхніх творах був позбавлений імення: у Є. Сверстюка – це «розмальована дамочка», що безцеремонно «розмалювала» його статтю; у М. Руденка – «пихата особа жіночої статі», «вельможна дама», яка, «тримаючи люстерко перед очима, ретельно фарбувала губи», зневажаючи людину, яка прийшла вирішити важливу справу. Кожна з них мала свої поведки, які теж регламентувалися номенклатурною посадою. Порівняння описів схожих життєвих і певною мірою буденних ситуацій, в яких опинилися обидва письменники, а також зображень двох дам, від яких залежало вирішення їхньої справи, підкреслює невинятковість, типовість і обставин, і образів:

Є. Сверстюк. На полі честі	М. Руденко. Найбільше диво – життя
<p>«Я вступив у бій від першої публікації в 1954 році – “обговорення підсумків дискусії з філософських питань психології”. Розмальована дамочка розмалювала мою статтю. Я вперше побачив, яка нахабна дурість.</p> <p>– То що ж, ви краще знаєте і за мене, і за професора Костюка?</p> <p>– То чого ж ви зразу не сказали, що Григорій Силевич читав? Я б відразу дала до друку» (Курсив мій. – Л.О.) [4, с. 13].</p>	<p>«...ось Євгенія приїхала на дачу серед тижня й привезла мені лист із ЦК. Вона аж світилися від радості, я теж покладав великі надії на майбутню розмову – отож ми почувалися в той день майже щасливими. Мене запрошували до кімнати № 1. Я знав, що то приймальня Першого секретаря ЦК КПУ, – отже, зі мною розмовлятиме якщо не сам Хрущов, то принаймі Подгорний. <...></p> <p>До приймальні мене викликали першим. <...> За столом сиділа пихата особа жіночої статі – перша секретарка Першого секретаря. Вона довгенько не звертала на мене уваги, буцімто мене взагалі не існувало. Тримаючи люстерко перед очима, ретельно фарбувала губи, відтак зателефонувала в гараж ЦК і наказала через півгодини подати їй машину – вона має виїхати в Кончу-Заспу. “Еге, сусідонько, – подумав я. – Ти ж таки нікого й не приймеш, окрім мене. Я з Кончі, а ти в Кончу”.</p> <p>Та ось нарешті <i>вельможна дама</i>, не обертаючи до мене голови, запитала:</p> <p>Що ви хотіли сказати Першому секретареві ЦК?</p> <p>Це її запитання я пам’ятаю дослівно – воно було презирливо поціджене крізь зуби. Дама ніби давала мені зрозуміти, що вважає мене не сповна розуму і тримається відповідно. А радше взагалі не думає про мене – її думки зайняті трояндами біля дачних вікон та сімейним обідом.</p> <p>– Я не зумію вам пояснити, – зічнено відповів я.</p> <p>– Ну то скажіть, на яку тему ви хотіли розмовляти.</p> <p>– На сільськогосподарську, – буркнув я, аби щось сказати.</p> <p>Дуже добре, – підвелася вона за столом, мов генерал, що готується віддати наказ. – Перший секретар ЦК радить вам їхати в колгосп і впроваджувати ваші ідеї в життя.</p> <p>Мене душив сміх – ледве утримався від істеричного реготу. На душі було тяжко й гірко...» [3, с. 408–409].</p>

У зіставленні сверстюківського і руденківського текстових фрагментів асоціативно в уяві реципієнта «зустрілися» дві гоголівські дами – «*дама приятная и дама приятная во всех отношениях*», але тепер вони були в іншому статусі: одна – просто *розмальована дамочка*, друга – *дама вельможна*. Обидві вони, – на перший погляд, парадоксально, але *вельможна* більшою мірою – не грали жодної самостійної ролі: спустошені маріонетки служили системі звичайним знаряддям спустошення душ людей. Невипадково і Є. Сверстю-

ком, і М. Руденком акцентується увага на синонімічних дієсловах – *розмальовувати* і *фарбувати*. Крім свого нейтрального домінуючого значення, що лежало на поверхні розповіді, ці дієслова ситуаційно набували змісту агресивного, бо цілили в душу, принижували гідність. То були яскраво зображені в мемуарних сценах слуги системи, *типи / варіанти* характерного *типу / інваріанта*, які мали одну сутність, що виражалася в байдужій зневазі до *Іншого*, яка по-різному виявлялася залежно від шабля «влади». Посідаючи більшу чи меншу посаду, такий тип людей не усвідомлював, що принизливе ставлення до залежного від тебе принижує і його власну гідність.

Але, якщо в Є. Сверстюка опис першого епізоду – там де *дамочка* опинилася в позиції чехівського хамелеона – містить у собі елементи комізму, то епізод в редакції «Літературна Україна» подається в іншому за своєю тональністю ключі. Речення / погроза: «*Статтю будуть читати там і робити про вас висновки*» [4, с. 16], – **прямо вказувало на дамоклів меч, що навис над головою автора.** Це був уже виклик. *Поле честі* постало *полем бою*, а автор статті про Лесю Українку – перед доленосним вибором: прийняти виклик і, вірогідно, загинути у боротьбі за свою *честь*, за право говорити правду, виражати вільно власне світобачення або, рятуючи життя, створюючи бажаний для влади облудний образ великої української поетеси, скласти зброю, зрадити собі і своєму народові, його моральним устоям. У цьому змаганні з редактором Є. Сверстюк переміг: стаття «На полі бою» – алюзії з духовним строєм Лесі Українки очевидні – була опублікована в газеті «Літературна Україна» 30.07.1963 р. Проте, видаючи книгу «Не мир, а меч», письменник **вважав за потрібне дати примітку, яка тепер уже не асоціативно, а документально підтверджувала безпосередній зв'язок заголовку статті з твором поетки:**

«В основі назви, – зауважує Є. Сверстюк, – вірш Лесі Українки “Якби вся кров моя”, де є такі рядки:

Чому втекти не смію з поля честі

Або на власний меч грудьми упасти?» [4, с. 482].

Ця примітка спрямовує увагу до тексту Лесі Українки, яка лексичним складом і відповідними виразами вірша – «*одваги меч двосічний*», «не кидай *зброї*, не відступай, не падай...», «*Рука стискає невидиму зброю*», «*боеві кроки*» – перетворила *поле честі* у синонім *поле бою*, а *поле бою* в *поле честі* [5, с. 250]. Заголовок статті «Поле честі», інтертекстуальна природа якого була очевидною, спрямовував думки читача у підтекст, до вірша «Якби вся кров моя» і не лише до нього, а й до такого, а й до того, «О, як тяжко тим шляхом ходити...» та ін. У тих умовах організація певного підтексту була єдиною можливістю вказати шлях до правди.

Активізовані у пам'яті під час сприйняття книги Є. Сверстюка «Не мир, а меч» вірші Лесі Українки «Якби вся кров моя...» та «О, як тяжко тим шляхом ходити...» збагачують парадигматичний образ *поля честі* – *поля бою*, з якого не *сміли втекти* ні Олекса Тихий («Учитель Тихий»), ні Н. Світлична, ні Алла Горська («Надійка. Жінка, яку ніхто не захищав»), ні В. Стус («Василь Стус. Міра присутності» та ін.), ні особисто Є. Сверстюк... Ці та інші достойники, хто більш, а хто менш згадані Є. Сверстюком, – усі вони героїчно, мужньо боронили *честь людини* і *честь свого народу*.

Водночас і *текст*, і *підтекст* сверстюківських творів розкривали злочинну абсурдність того устрою, коли лицемірно звучало гасло «Всё ради человека, всё для человека», людина мала йти хресною дорогою страждань за те, щоб боронити найважливіше з гуманістичних засад – *честь*, «сукупність *вищих моральних принципів*, якими людина керується у своїй громадській і особистій поведінці» (Курсив мій. – Л.О.) [4, с. 316]. Усі названі Є. Сверстюком «*трагічні герої темної драми*» покоління, що передувало поколінню Є. Сверстюка, і його покоління природно йшло традиційною дорогою *честі* батьків. Це переконаливо і яскраво доведено у згадках письменника в есе «Батько»: за цими *вищими моральними принципами* у найтяжчих – а часом у трагічних умовах – жив і працював Ліксандер Заблоцький (Олександр Сверстюк), *простий, невчений селянин*, працюючий господар, який «завжди знав більше, ніж умів висловити» [4, с. 427]. У *ментальності українського народу* була природна потреба: «*Класти на собі честь*, не бажати принижуватися і не втрачати свою гідність» [4, с. 317]. Але історична доля України така, що ця природна потреба вимагала від людини героїчної стійкості. А саме поняття *честь особи* в українських *лицарях честі* нерозривно пов'язувалося з поняттям *честь нації*. І для таких людей, як Василь Стус, боро-

нити власну честь означало й оборону честі України, її народу і людяності загалом. Проте таким розширенням поняття *поле честі* в Є. Сверстюка не обмежується, бо воно вміщує в собі і *честь святині*, яку треба захищати. І образ «поля честі» починає пов'язуватися з образом *поля*, яке треба зорати і засіяти, а тому і з'являються вислови: «*поле культури і релігії*» [4, с. 480]. Усе це обумовлюється частотністю вживання в текстах книги «Не мир, а меч» слова *честь*, яка є високою, а його інтенціональне поле завдяки контекстуальним синонімам, що групуються навколо словосполучень «*честь і гідність*», «*честь імені*», «*правила честі*», «*національна честь*», «*чесні поривання*», «*чесно мислять*» та ін., велике і різноманітне за відтінками смислів.

У зв'язку з тим, що поняття *Честі* є стрижневим поняттям книги «Не мир, а меч», яке виконує в її структурі роль несучої конструкції, цикл есе, присвячений Василю Стусу, набуває особливого значення.

У цьому циклі ключову позицію посідає твір «Василь Стус. Міра присутності», який складається із семи озаглавлених *есе / розділів*, які мають заголовки з яскраво вираженим кодовим змістом – «Відлуння смерті», «Високе слово», «Героїчна постать», «Поле літератури», «Інформаційний простір», «Стуса люблять», «Слава», – та написаного віршем у прозі своєрідного злегка ритмізованого *Вступу*:

«Вже вкотре збирає нас поет, якого місія – єднати людей. Василь Стус – вольова людина: йому вдалося зреалізувати свій талант за умов, де інші гаснуть і посилаються на нестерпні умови.

Василь Стус – щаслива людина: його спадщина не пропала, хоча лежала в пропасті. Знайшлося кому рятувати його творчість – зібрати, опрацювати, видавати. І то в наш час, коли скрізь бракує розумних рук.

Загиблий Василь Стус зробив більше за багатьох інших, кому поталанило вернуться.

Він справді “у смерті повернувся до життя”» [4, с. 300].

Специфіка строгої структури цього твору полягає в тому, що всі есе, з одного боку, є завершеними за змістом і можуть сприйматися окремо; а з другого боку, кожен з них розгортає те чи інше ключове положення *вступу*, а тому всі вони тісно з ним пов'язані, тоді як *Вступ* залишається цілком самостійним за своїм пафосом і тональністю. *Вступ* є витоком, всі есе логічно – їх не можна переставляти місцями – «витікають» з нього. Але водночас *Вступ* – завдяки зворотному читанню – постає у свідомості реципієнта завершенням твору, набуваючи ознак *Епілогу*; він уподібнюється морю, до якого «впадають» всі есе-річки. У такий спосіб автором створюється своєрідний *вінок з есе*.

Щоб глибше усвідомити органічність і гармонію твору «Василь Стус. Міра присутності» доцільно детальніше розглянути структуру його тексту, акцентуючи ключові *вислови / елементи*, своєрідні кільця, з яких, по-перше, створюється ланцюг, що цементує всі есе в єдине ціле; по-друге, ці *вислови / елементи*, створюючи вертикаль змісту, за принципом градації поступово звеличують емоціональне сприйняття образу *Поета*, усвідомлення унікального значення його постаті в духовному світі України.

Схематично цей смисловий ланцюг зв'язків з опірних слів і висловів, який позбавляє твір позірної фрагментарності, виглядає так:

«...у смерті повернувся до життя («Вступ») – «Написав звинувачення (КГБ – Л.О.)... Воно звучить Воно завжди звучатиме» («Відлуння смерті») – «Слово Василя Стуса зайняло свою висоту й утримує» («Високе слово») – «...він ...словом і ділом здобувся на постать героя – не можуть (байдужі – Л.О.) обминути культурного поля навколо» («Героїчна постать») – «...будить, тривожить і не дає спокою тим, хто доторкнувся до його “палімпсестів”» («Поле літератури») – «він стоїть у своєму культурному небі» («Інформаційний простір») – *Він любив – і його люблять... Бог же дав ... сонце свободи* («Стуса люблять») – *Василь Стус на перехресті, де написано: “блажен муж, котрий не стає на путь нечестивих”* («Слава»).

Зосередженість на константних поняттях: *життя – звинувачення – звучить / звучатиме – слово – герой – будить – тривожить – любив – Бог – свобода*, що, концентруючись, як у фокусі, у *Біблійну* істину: «*Блажен муж, котрий не стає на путь нечестивих*», – дає змогу глибоко зрозуміти внутрішню логіку в розв'язковій темі – «Василь Стус. Міра присутності» – і усвідомити закономірність висновку *Вступу*: «Він справді “у смерті повернувся до життя”» (Курсив мій. – Л.О.).

Велику роль у цьому процесі відіграють пробіли, які створюють паузу, хвилину мовчання, потрібну для переживання сказаного і розмислів над ним. І в цих роздумах до основних положень есе «Василь Стус. Міра присутності» (2000) починають притягуватись своїм співзвуччям не лише інші твори про В. Стуса – «Пам'ятник Василю Стусові» (2005), «Нецензурний Стус» (2003), «Постать Стуса над плином часу» (1998), а й інші оповіді, зокрема такі, як «Висока ніша Гедройця» (2006) або «Козацький корінь», нарис про «недооцінену в літературі особистість Миколи Руденка» (1996) [3, с. 493] та ін.

Паузи – час співвіднесення есе «Високе слово» і набатного есе «Поле літератури» з епіграфами із Євангелії від Матфія (Єв. від Мт. 10. 13) і «Послання апостола Павла до євреїв» (Посл. ап. до єв.). Це ставить невмируще слово В. Стуса в сакральний контекст, епіграфи кидають відсвіт і на подвиг Поета, який свідомо піднявся на Голгофу, щоб рятувати власну *честь і честь України*.

Підсумовуючи те, що сказане про цикл есе, присвячених В. Стусові, важливо наголосити, що Є. Сверстюк повертає поета на «поле культури» людства. Гуманістична спрямованість цього циклу та інших есе може бути виражена завершальною тезою з твору «Висока ніша Гедройця»:

«Фактично культура єднає людей і народи. Культура самоповаги і відкритість. Любов, що є в основі життя, відкритість на іншого народу і правда для всіх. <...> Очі людей завжди в чеканні спрямовані на високі ніші, де вітер свище мельодію чекання.

А культура прокладає сходи нагору – молодим і сміливим» [4, с. 368].

Висловлена Є. Сверстюком думка в есе «Висока ніша Гедройця» кидає відблиск на всю книгу і на всю життєву позицію письменника.

Отже, зазначимо, що в есеях Є. Сверстюка мемуарні мотиви відіграють специфічну роль. Вони не часто лежать на поверхні, відходячи на другий план, іноді навіть не акцентуються, але завжди присутні, виконуючи різноманітні смисло-, формо- і структуротворчі функції. Картини минулого можуть іти за законом пам'яті – фрагментарно, а тому розділ про власне життя буде названий «Згадками». Проте складається враження, що в них віддзеркалено весь життєвий шлях Є. Сверстюка, змальовано у стриманих тонах автопортрет, виражено сверстюківське ставлення до світу і людей. У цих згадках Є. Сверстюк як наратор і свідок, згідно зі своєю натурою, більше уваги приділяє тим, з ким звела його доля, залишаючи самого себе десь на маргінесах оповіді. Але при цьому факти власної біографії, факти пережитого емоційно, факти особистої переконаності у правоті своїх вчинків давали письменникові велике моральне право виступати з позицій великої і мужньої Правди. У подальшому дослідженні структури розділу «Згадки» важливо не залишати поза увагою їх авторське датування, тому що воно вказувало на те, що люди, про яких він розповідав, постійно жили в його душі. Такого роду автобіографічність особливо яскраво проявляється, коли він пише про В. Стуса.

Ще раз треба наголосити на значущості *нарису / портрету* – «Батько». Тепер, після уходу автора в інші світи, автобіографічність цього твору, як і інші фрагменти спогадів, «Батько» набуває особливої ваги, бо настав час осмислення земного шляху Є. Сверстюка як його життєтворчості, яку не можна досягнути без її коренів. Але тільки цим значення *нарису* «Батько» не обмежується. Зміст *нарису / портрету* «Батько» поглиблюється, якщо його розглядати разом з циклом есе, присвячених В. Стусові. При зіставленні цих творів вимальовується не лише індивідуальний характер, а й тип українського національного характеру. Український характер, українська ментальність, українська культура, взяті у відношеннях з ментальністю *Інших* народів, – це окремих вимір творчості Є. Сверстюка, що потребує подальшого детального дослідження.

Список використаних джерел

1. Гром'як Р. Текст літературно-художнього твору: епістологічно-когнітивні роздуми / Р.Т. Гром'як // Орієнтації. Розмисли. Дискусії. 1997–2007. – Тернопіль: Джура, 2007. – С. 268–294.
2. Кушнір Г.О. Християнські мотиви в есеї Є. Сверстюка «Собор у риштованні» / Г.О. Кушнір // Вісник Харківської державної академії культури. – 2012. – Вип. 36. – С. 21–30.

3. Руденко М. Найбільше диво – життя. Спогади / М. Руденко. – К.: ТОВ «Видавництво «КЛІО»», 2013. – 690 с.
4. Сверстюк Є. На полі честі / Є. Сверстюк // Не мир, а меч. – Луцьк: ВМА «Терен», 2009. – С. 6–67.
5. Словник української мови (СУМ): 11 т. – К.: Наукова думка, 1979. – Т. 1. – 779 с.
6. Українка Л. Твори: в 10 т. / Леся Українка. – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1963. – Т. 1. – 467 с.

References

1. Gromyak, R.T. *Tekst literaturno-khudozhnyogo tvoruv: epistologichno-kognitivni rozdzumy* [Art-literary text work: epistological and cognitive reflections]. *Orientalcii. Rozmysly. Dyskusii. 1997-2007* [Orientation. Reflections. Discussion. 1997-2007]. Ternopil, Dzhura, 2007, pp. 268-294.
2. Kushnir, G.O. *Khrystiyans`ki motyvy v esei Ye. Sverstuky "Sobor u pyshtovanny"* [Christian motives in Ye. Sverstuk's essay "Cathedral on a stage"]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury* [Kharkov State Academy of Culture Bulletin], 2012, no. 36, pp. 21-30.
3. Rudenko, M. *Naybilshe dyvo – zhittya. Spogady* [Life is the most miracle. Memories]. Kyiv, TOV Vydavnytstvo "KLIO", 2013, 690 p.
4. Sverstuk, Ye. *Na poli chesti* [On the field of honor]. *Ne myr, a mech* [Not the world, but a sword]. Lutsk, VMA "Teren", 2009, pp. 6-67.
5. *Slovnnyk Ukrainykoi movy (SUM): 11 t.* [Dictionary of Ukrainian language: 11 vol.]. Kyiv, Naukova dumka, 1979, Vol. 1, 779 p.
6. Ukrainka, L. *Tvory: V 10 tt.* [Works: in 10 vol.]. Kyiv, Derzhavne vydavnytstvo khudozhnoyi literatury, 1963, Vol. 1, 467 p.

Раскрывается – в том числе и на таком уровне произведения, как текст, – специфический метод Е. Сверстюка, благодаря которому упомянутый писателем даже вроде бы будничным факт из личной жизни приобретает признаки уничтожающего аргумента против тоталитарной системы. Характеризуется эффективность поэтики писателя, которая служит пробуждению человека в человеке. Указывается на то, что одним из сквозных мотивов в эссе Е. Сверстюка, который опирается и на собственный жизненный опыт, является мотив сохранения человеком чести имени и чести своего народа. Проанализирована интертекстуальная природа заголовка эссе «Поле чести», который направляет мысли читателя в подтекст, к стихам Леси Украинки «Якби вся кров моя» и «О, як тяжко тим шляхом ходити...» и др. Доказано, что в условиях тоталитарного режима такая организация подтекста была единственной возможностью указать путь к правде. Акцентируется внимание на том, что в книге Е. Сверстюка «Не мир, а меч» концепт *честь человека / честь нации* цементирует все эссе в неразрывную целостность, которую необходимо взять как единый *гипертекст*. Определена ключевая позиция эссе «Василь Стус. Мера присутствия» и «Батько» в системе художественного целого как такового, в котором представлен национальный украинский характер и менталитет.

Ключевые слова: интенции, интертекстуальность, житнетворчество, мемуарные мотивы, нарратор, поэтика, поле чести, произведение, текст, подтекст, честь.

Ye. Sverstiuk's specific method by which even mentioned everyday fact of writer's life becomes devastating argument against a totalitarian system is examined – including such work level as a text. Effectiveness of the writer's poetics which is like awakening of man in man is characterized. It is said that one of the cross motifs in Ye. Sverstiuk essays, based on his own life experience, is the motif of saving *honor of the name* and *honour of his nation*. Intertextual nature of the essay title «Pole chesti» («Field of Honor»), which directs the reader's thoughts to the subtext, to Lesia Ukrainka's poems «Yakby vsia moia krov» («If all my blood») and «O, yak tiazhko tym shliakhom khodyty» («O, it is hard to go that way ...») and so on is analyzed. It is proved that under the totalitarian regime such subtext organization was the only possibility to provide the truth. The attention is focused on the fact that in Ye. Sverstiuk's book «Ne myr, a mech» («Not peace, but a sword») concept of *human honor / honor of the nation* binds all essays in indissoluble unity, which should be taken by a single *hypertext*. Main position of the essays «Vasyl Stus. Mira prysutnosti» («Vasyl Stus. The degree of presence») and «Batko» («Father») in the system of literary whole is defined, where the Ukrainian national character and mentality are presented.

Key words: intentions, intertextuality, life work, memoirs motives, narrator, poetics, the field of honor, work, text, subtext, honor.

Одержано 3.03.2015.